

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БУГЕРА С. І.,

доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник,
начальник відділу дослідження
проблем протидії корупції та загрозам
економічній безпеці
(Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при Раді національної
безпеки і оборони України)

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.50>

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню проблем запобігання корупції у сфері економіки в умовах цифровізації. Встановлено, що низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Тому метою Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів. Наголошено, що до основних принципів антикорупційної політики на 2021–2025 роки, зокрема, належить: цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності; створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб. Наголошено, що в багатьох країнах триває процес переходу до електронного урядування. При цьому електронне урядування у світовій практиці публічного менеджменту є одним з найдієвіших на сьогодні інструментів протидії корупції та забезпечення прозорості публічної служби. Констатовано, що цифрова трансформація робить усі процеси більш прозорими, надає можливість відстежити здійснення тієї чи іншої операції, є перепорою для реалізації різноманітних корупційних схем. Це важливо не тільки для розвитку економіки країни, але й для ефективного запобігання та виявлення корупції на підприємствах, в установах, організаціях та загалом для реалізації положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. Наголошено, що зважаючи на активний розвиток процесів цифровізації доцільним є також розроблення кримінологічних засад здійснення антикорупційної запобіжної діяльності з урахуванням особливостей певних галузей економіки в умовах цифрової трансформації.

Ключові слова: корупція, запобігання, антикорупційна стратегія, цифровізація, сфера економіки.

Bugera S. I. Prevention of corruption in the economic sphere in the conditions of digitalization

The article is devoted to the study of the problems of preventing corruption in the economy in the conditions of digitalization. It was established that the low rate of implementation of anti-corruption policy in Ukraine significantly slows down its economic growth. Therefore, the goal of the Anti-corruption Strategy for 2021–2025 is to achieve significant progress in preventing and countering corruption, as well as ensuring coherence and systematic anti-corruption activities of all state authorities and local self-government bodies. In this Anti-corruption Strategy, corruption is considered as a key obstacle to stable economic growth and the building of effective and inclusive democratic institutions. It was emphasized that the main principles of the anti-corruption policy for 2021–2025, in particular, include: digital transformation of the exercise of powers by state authorities and local self-government bodies, transparency of activities and disclosure of data as a basis for minimizing corruption risks in their activities; creating more convenient and legal ways to meet the needs of individuals and legal entities, in contrast to existing corrupt practices. It was emphasized that in many countries the process of transition to electronic governance is ongoing. It was established that digital transformation makes all processes more transparent, provides an opportunity to track the implementation of one or another transaction, and is an obstacle to the implementation of various corruption schemes. This is important not only for the development of the country's economy, but also for the effective prevention and detection of corruption at enterprises, institutions, organizations and, in general, for the implementation of the provisions of the Anti-Corruption Strategy for 2021–2025. It was emphasized that, taking into account the active development of digitalization processes, it is also appropriate to develop criminological principles for the implementation of anti-corruption preventive activities, taking into account the peculiarities of certain sectors of the economy in the conditions of digital transformation.

Key words: *corruption, prevention, anti-corruption strategy, digitalization, sphere of economy.*

Вступ. Належний рівень розвитку економічних відносин є запорукою прогресу будь-якого розвинутого суспільства. Тому злочини, які вчиняються у цій сфері, обґрунтовано вважаються вкрай небезпечним суспільним явищем [1, с. 257]. Зокрема, корупційні діяння є одним із факторів погіршення економічної ситуації будь-якої країни та зниження рівня її економічної безпеки. Корупція здійснює вплив на економічну стабільність громадян та їх усталені моральні принципи. Феномен корупції досить багатогранне та багатоаспектне явище, яке поширюватиметься доти, поки у сфері суспільних відносин та владних повноважень матиме місце «людський фактор» [2, с. 34].

При цьому цифровізація надає низку переваг для розвитку економіки. Висока швидкість цифровізації всіх аспектів життя обумовлена, перш за все, її можливими позитивними проявами та наслідками на всіх рівнях. Цифрова економіка, як головна прикмета сучасності, зачіпає всі сфери життя суспільства. Як тренд розвитку світової економіки і суспільства цифровізація по-різному впливає на різні сфери. А від ступеня впливу цифровізації на національне економічне та соціальне життя залежить місце кожної країни у світовому співтоваристві. Перевагами цифровізації на рівні всього суспільства є: підвищення прозорості економічних операцій і забезпечення можливості їх моніторингу [3, с. 81–82]. Цифровізація є також важливим фактором підвищення рівня запобігання корупції у сфері економіки.

Питання корупційної злочинності, тіньової економіки, а також окремі аспекти формування антикорупційної політики досліджували такі вчені: О. І. Барановський, П. І. Гаман, М. І. Мельник, В. В. Пацкан, В. А. Предборський, С. В. П'ясецька-Устич, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. Проте існує проблема недостатньої дослідженості питання запобігання корупції у сфері економіки в умовах цифровізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем запобігання корупції у сфері економіки в умовах цифровізації та розроблення відповідних рекомендацій щодо удосконалення запобіжної діяльності з цього питання.

Результати дослідження. В Антикоруptionній стратегії на 2021–2025 роки [4] вказується, що низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій. Тому метою Антикоруptionній стратегії на 2021–2025 роки є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикоруptionній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів.

При цьому на основі аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції були сформовані основні принципи антикорупційної політики на 2021–2025 роки, зокрема до них належить: цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності; створення на протипагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб.

Необхідно зазначити, що в Антикоруptionній стратегії на 2021–2025 роки також вказується, що проблемою у сфері державного регулювання економіки є те, що до цього часу повністю не здійснено цифрову трансформацію реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування як основу для забезпечення прозорості та мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності. Тому очікуваними стратегічними результатами реалізації вказаної Стратегії, зокрема, є: розроблення та введення в промислову експлуатацію офіційного інструменту підготовки та проведення публічних закупівель у сфері інформатизації, який передбачає візуалізацію закупівель, наявність телекомунікаційних мереж, автоматизацію розрахунків очікуваної вартості; утворення єдиної інтегрованої системи державних баз даних на основі єдиного державного центру обробки даних та національної інфраструктури просторових даних, усунення дублювання процесів збору даних.

Також, Національна економічна стратегія на період до 2030 року [5] визначає одним з орієнтирів в економічній політиці ефективну цифрову сервісну державу та компактні державні інститути (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України). Стратегія також визначає ряд тих неприпустимих кроків, заборонених напрямів руху, що є критичними перепонами для розвитку економіки («червоні лінії»), зокрема: неправомірне використання бюджетних коштів та зменшення прозорості управління державною власністю. Одним із стратегічних курсів економічної політики до 2030 року є напрям «Верховенство права» в частині забезпечення ефективної роботи антикорупційної системи для запобігання, виявлення та покарання за корупцію.

При цьому одним з основних підходів, що визначений Стратегією здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року [6] є централізація ІТ-ресурсів та ІТ-функцій Мінфіну і центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів, з пріоритетним використанням хмарних технологій, створенням єдиного сховища даних, поступовим переходом на новий рівень сервісно орієнтованих систем шляхом забезпечення доступності державних послуг у режимі он-лайн.

Загалом в багатьох країнах триває процес переходу до електронного урядування. При цьому електронне урядування у світовій практиці публічного менеджменту є одним з найдієвіших на сьогодні інструментів протидії корупції та забезпечення прозорості публічної служби. У питаннях боротьби із корупцією електронний уряд має чимало переваг: забезпе-

чення прозорості, співпраці, публічної участі, рівного доступу, розширення можливостей та економія найважливішого ресурсу – часу [7].

Необхідно зазначити, що Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль заявив, що в Україні проводять цифровізацію в різних сферах для запобігання корупції. У найближчих планах, за його словами, цифровізація на митниці. Про це він розповів, відповідаючи на запитання журналістів на конференції з питань відновлення України в швейцарському Лугано. За словами Дениса Шмигала, якщо люди не будуть контактувати зі службовцями на митниці, це прибере корупційні ризики. Він нагадав, що в Україні вже реалізується цифровізація адміністративних послуг. «Перш за все, ми повинні створити умови в нашій країні, де буде неможливо мати корупцію, і тоді не потрібно буде боротися з нею... Перш за все – це цифровізація. Ми вже перевели в цифровий порядок дуже багато сфер – інвестиції, будівництво, архітектура. Повністю це переведено на електронні рамки, і в такому випадку корупція неможлива», – зазначив Прем'єр-міністр України [8].

При цьому в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» вказується, що ключову роль у сучасній світовій економіці відіграють технології та інновації. Саме представники технологічної сфери є найбільш фінансово успішними компаніями сьогодення. З огляду на це країни-члени Європейського Союзу та інші держави докладають якомога більше зусиль для стимулювання цифрової економіки. Враховуючи вищенаведене, вбачається за необхідне не обмежуватись лише наданням пільг інноваційному бізнесу та інвесторам в технології, а також створити більш гнучке правове регулювання для залучення капіталу, охорони прав інтелектуальної власності, віддаленої та проектної роботи, залучення іноземних талантів, укладення договорів онлайн, а також забезпечити свободу договору та безпеку ведення інноваційного підприємництва. Таким чином, пропонується створити Дія Сіті – середовище (еко-систему), що стимулюватиме розвиток цифрової економіки, розробки в галузі передових технологій з високою доданою вартістю та формування економіки знань. Це амбітне завдання потребує об'єднання зусиль з бізнесом на добровільних та партнерських засадах, що також передбачено цим законопроектом [9].

Отже, прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [10] визначає організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів. При цьому правовий режим Дія Сіті – сукупність правових норм, якими визначаються права та обов'язки особи, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із зверненням про набуття, набуттям та втратою статусу резидента Дія Сіті, а також особливості регулювання відносин за участю резидента Дія Сіті і щодо участі у його статутному капіталі. Важливим є те, що до загальних засад правового режиму Дія Сіті, зокрема належить: невтручання держави, державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність резидентів Дія Сіті, якщо така діяльність здійснюється в межах цього Закону та іншого законодавства України; формальний характер процедури набуття статусу резидента Дія Сіті – відсутність вимог щодо отримання спеціальних дозволів, ліцензування чи здійснення заходів державного нагляду (контролю) для подання та розгляду заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті і внесення інформації про заявника до реєстру Дія Сіті.

Необхідно зазначити, що 3 червня 2021 року Голова Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) Олександр Новіков виступив із промовою на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН проти корупції, яка відбулася в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку, США. Він підкреслив, що головними засобами, які Україна використовує в запобіганні та протидії корупції, сьогодні є цифрові інструменти, сильні антикорупційні інститути та якісне законодавство. Олександр Новіков також запропонував ООН розширити діалог щодо антикорупційних диджитал-інструментів, які сьогодні демонструють свою беззаперечну ефективність. «Щоб якнайкраще використати весь наш антикорупційний арсенал, ми

пропонуємо активізувати міжнародне співробітництво за напрямом розроблення антикорупційних ІТ-рішень. Українські антикорупційні цифрові інструменти вже отримали глобальне визнання. Отже, ми прагнемо поділитися цією практикою з нашими міжнародними партнерами», – додав Голова НАЗК [11].

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що цифрова трансформація робить усі процеси більш прозорими, надає можливість відстежити здійснення тієї чи іншої операції, є перепорою для реалізації різноманітних корупційних схем [12]. Це важливо не тільки для розвитку економіки країни, але й для ефективного запобігання та виявлення корупції на підприємствах, в установах, організаціях та загалом для реалізації положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. Зважаючи на активний розвиток процесів цифровізації доцільним є також розроблення кримінологічних засад здійснення антикорупційної запобіжної діяльності з урахуванням особливостей певних галузей економіки в умовах цифрової трансформації. При цьому важливим є також дослідження зарубіжного досвіду з цього питання.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодед та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 511 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/20/golina.pdf> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
2. Попело О., Іванова Н. Формування та реалізація антикорупційної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3(27), 2021. с. 29–36. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252781/250096>. (дата звернення: 21.07.2022 р.).
3. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти (керівник проекту, автор доповіді Пищуліна О.). Центр Разумкова, 2020; Видавництво «Заповіт», 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 21.07.2022 р.).
4. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки: затверджено Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
5. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
6. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
7. Шевченко С., Сидоренко Н. Електронне урядування та ІКТ як інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8. № 5. С 72–81. URL: <https://aspects.org.ua/journal/article> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
8. В Україні анонсували цифровізацію митниці. URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-provedut-cifrovizaciju-mitnici-shmigalnovini-ukrajini11891484.html> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 (дата звернення: 21.07.2022 р.).
10. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 року. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 21.07.2022 р.).
11. «Сьогодні ми маємо не одну, а дві війни в Україні. Поряд із загрозою з боку російських військ Україна веде активну боротьбу з корупціонерами», – Голова НАЗК під час

Спецесії ООН проти корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/sogodni-my-mayemo-ne-odnu-a-dvi-vijny-v-ukrayini-poryad-iz-zagrozoju-z-boku-rosijskyh-vijsk-ukrayina-vede-aktyvnu-borotbu-z-koruptsioneramy-golova-nazk-pid-chas-spetsesiyi-oon-proty-koruptsiyi> (дата звернення: 21.07.2022 р.).

12. Цифрова трансформація: навіщо вона потрібна державі та бізнесу. URL: <https://business.diaa.gov.ua/cases/tehnologii/cifrova-transformacia-naviso-vona-potribna-derzavi-ta-biznesu> (дата звернення: 21.07.2022 р.).

